

1933 Üniversite Reformu

Batılı anlamda üniversite olmamakla beraber, üniversiter nitelikte batılı anlamda yüksek öğretim kurumları, Türkiye’de orduyu islah etmek maksadıyla kurulan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1773), Mühendishane-i Berri-i Hümayun (1796), Mekteb-i Tıbbiye (1827) ve Mekteb-i Harbiye (1834)’dir. Bunlardan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun deniz kuvvetlerinin ihtiyacı olan subay ve mühendisleri, Mühendishane-i Berri-i Hümayun kara kuvvetlerinin ihtiyacı olan topçu ve istihkâm subayları ile mühendisleri, Mekteb-i Tıbbiye, ordunun ihtiyacı olan doktorları, Mekteb-i Harbiye ise piyade ve süvari subaylarını yetiştirmek amacıyla kuruldu. Mesleki nitelikli bu askerî yüksek okullarda meslek ve askerlikle ilgili teknikler yanında’ Fizik, Kimya, Biyoloji, Matematik, Astronomi... gibi müsbet bilimler ve Tarih, Coğrafya, Hukuk ve Ekonomi gibi temel sosyal bilimler de okutulmaktaydı. Bu okullar’ Türk toplumunun düşüncesinin modernleşmesinde, yönetimin demokratikleşmesinde ve eğitimin çağdaşlaşmasında çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Sivil yüksek öğretim kurumlarına doğuş kaynağı ve örnek de teşkil eden askerî yüksek okullar, aynı zamanda Türkçenin öğretim dili olması yanında, Fransızca İngilizce ve Almanca gibi Batı dillerinin okul programlarına girmesinde ve gezi, gözlem, inceleme, teşrih, laboratuvar... gibi tecrübî esaslara dayanan modern öğretim metotlarının okullarda kullanılmasında öncü rolü oynamışlardır. Ülkemizde Batılı anlamda ilk üniversite, 1863 yılında devrin tanınmış paşaları ve düşünürlerinin verdiği ve ilk zamanlarda sadrazam ve nazırların da izlediği; Fizik, Kimya, Biyoloji, Astronomi, Tarih ve Coğrafya gibi tabî ve sosyal bilimler alanlarından seçilen halka açık konferanslar şeklinde öğretime başlamıştır. Mutaassıp çevrelerin baskısı, sürekli öğretim elemanı kadrosunun bulunmaması ve uygun nitelikte öğrenci hazırlayacak orta öğretim kurumlarının (liselerin) yetersizliği gibi sebeplerden dolayı sık sık kapanmak zorunda kalan Darülfünun, II. Meşrutiyet dönemine kadar ciddi bir varlık gösterememiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda kurulan Türk Alman siyasî ve askerî iş birliği, beraberinde eğitim ve kültür iş birliğini de getirmiştir. Türkiye’nin savaşa girmesinden hemen sonra İstanbul’da bir Alman Eğitim ve Kültür Enstitüsü kurulmuştur. Müdürlüğünü Prof. Dr. Franz Schmidt’in yaptığı Enstitünün en önemli hizmeti, İstanbul Darülfünununda Alman ve Avusturyalı bilim adamlarının görevlendirilmesidir. 1915-1918 yılları arasında 20 Alman ve Avusturyalı bilim adamının (Dr. Anschütz: Pedagoji ve Psikoloji, Doç. Dr. Bergstässer: Semitik Diller, Doç. Dr. Giese: Ural- Altay Dilleri, Prof. Dr. Lehmann Haupt: Eskiçağ Tarihi, Doç. Dr. Obst: Coğrafya, Doç. Dr. Penck: Jeoloji ve Coğrafya, Doç. Dr. Leick: Botanik, Prof. Dr. Zarnick: Zooloji, Doç. Dr. Hoesch: Organik Kimya, Doç. Dr. Arndt: Anorganik Kimya, Dr. Fester: Teknolojik Kimya, Prof. Dr. Hoffmann: Ekonomi, Dr. Fleck: Maliye, Prof. Dr. Schöborn: Kamu Hukuku, Doç. Dr. Jacobi: Felsefe, Dr. Nord: Medeni Hukuk, Dr. Mordtmann: Tarih Metodolojisi, Dr. Ungarn: Arkeoloji ve Eski Paralar, Doç. Dr. Richter: Alman Dili ve Edebiyatı, Prof. Dr. J. Würschmidt: Fizik) getirilmesi ve Ziya Gökalp ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi genç kabiliyetlerin iştirakiyle ilk ciddi ilmi araştırmalar görülmekle beraber, 11 Ekim 1919 tarih ve 257 sayılı Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi ile ilmî özerklik, 21 Nisan 1924 tarih ve 493 sayılı İstanbul Darülfünunu’nun Şahsiyeti Hükmiyesi Hakkında Kanun ile idarî özerklik verildiği hâlde, Darülfünun 1933 Reformuna kadar bir yüksek okul olma özelliğinden kurtulamamıştır. Maarif Vekili Vasıf Bey (08.03.1924-21.11.1924) hariç, başta Atatürk ve yine Maarif Vekili Mustafa Necati Bey (20.12.1925-01.01. 1929) olmak üzere Cumhuriyet Hükûmeti, Darülfünuna doğrudan doğruya müdahale etmek istememiştir. Yüce Önder Atatürk’ün de arzusu, başlatılan inkılap hareketlerine Darülfünunun kendiliğinden katılmasıdır. Oysa Darülfünun inkılap hareketlerine katılmak şöyle dursun, inkılap hareketlerine ters düşen, onları tenkit eden, olanlara karşı gelen tutum ve davranışlardan da kaçınmamıştır. Mesela, Atatürk’ün başlatmış olduğu Türk Dil ve Tarih Tezleri, Darülfünun tarafından desteklenmediği gibi, şiddetle tenkit edilmiştir. Ayrıca, Darülfünunda ciddi bir ilmî çalışma yapılmıyor, yayımlanan kitaplar ve yazıların ilmî değeri tartışılıyordu. Bunların dışında Darülfünunun fakülteleri ve diğer birimleri

arasında ilmi iş birliğini sağlayacak koordinasyonun olmaması, öğretim üyelerinin Darülfünun dışındaki çalışmaları (işleri) yüzünden eğitim, öğretim ve ilmî araştırmalarla yeterli ölçüde ilgilenememesi, Darülfünun ve fakültelerin idarî makamlarına seçim yoluyla gelmesinden dolayı öğretim üyeleri arasında sürtüşmeler, anlaşmazlıklar ve hizipleşmelerin meydana gelmesi, Darülfünun üzerinde etkin bir devlet denetiminin olmaması, profesörlerin atanmasında sadece çalışma arkadaşlarının söz sahibi olması yüzünden Darülfünun'un dışından gelecek genç ve yeni yeteneklere kapalı kalması gibi hususlar da söz konusuydu. Artık 1930'lu yıllara gelindiğinde herkes Darülfünunun ıslah edilmesinden bahsediyordu. Daha doğrusu Darülfünunun Türk inkılap hareketi açısından değerlendirmeye tabi tutulması bir ihtiyaç hâline gelmişti. Nihayet Türk Hükûmeti, 1931 yılında Darülfünunu reforma tâbi tutmaya karar vererek gerekli ön incelemeleri yapması ve reform hakkında rapor hazırlaması için İsviçre Genf Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malche'yi davet etmiştir. 16.01.1932 tarihinde İstanbul'a gelen A. Malche, Başvekil ve Maarif Vekili ile görüşmüş, Darülfünun emini, fakültelerin reisleri, öğretim elemanları ve öğrencilerle konuşmuş, dersleri ve çeşitli öğretim faaliyetlerini izlemiştir. Ayrıca, İstanbul'daki diğer yüksek öğretim kurumları ve bazı liseleri de ziyaret etmiştir. Gerekli bilgi ve belgeleri topladıktan sonra Darülfünun öğretim elemanlarına uygulanmak üzere bir anket bırakarak Mart 1932'de Avrupa'ya dönmüştür. İsviçre ve Fransa'daki üniversiteler, Hollanda'daki liseler üzerinde de incelemeler yapmıştır. Mayıs 1932'de Türkiye'ye dönmüş ve bırakmış olduğu anketleri de değerlendirerek raporunu tamamlamıştır. A. Malche, Haziran 1932'de Türk Hükûmetine sunduğu raporda' ıslaha muhtaç bir üniversiteyi, muhtariyeti zedelemek korkusuyla kendi kaderine terk etmenin doğru olmadığını belirterek esas tenkitlerini öğretim programları ve metotları üzerinde yoğunlaştırmış, ders programlarının fazla yüklü ders notlarının hiç değiştirilmeden ve geliştirilmeden uzun yıllardan beri aynen okutulduklarını, şahsi çalışma ve araştırmalara, düşünme ve konuşmaya yer vermeyen, mevcudu tekrar etmekten ibaret olan ortaçağ metodunun kullanıldığını ısrarla vurgulamıştır. Darülfünun ile hayat ve inkılap hareketleri arasında sıkı bir ilişkinin kurulmasını isteyen A. Malche, yeni kurulacak Üniversitenin teşkilatında eski Darülfünunda olduğu gibi Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakültelerine yer vermiştir. İlahiyat Fakültesinin kurulmasında özel bir amaç güdülmüyorsa, bu fakültenin Edebiyat Fakültesi ile birleştirilmesinin uygun olacağını tavsiye etmiştir. A. Malche raporunu Türk Hükûmetine sunarken Maarif Vekili, Esat Bey (27.09. 1930-18.09.1932) idi. Ancak bu raporun uygulanması, Dr. Reşit Galip Bey'in Maarif Vekilliği zamanında (19.09.1932- 13.08.1933) olmuştur. Maarif Vekili Reşit Galip Bey, gerek şahsî incelemelerini ve gerekse A. Malche'in raporunda tespit edilen hususları ve gerekse Yüce Önder Atatürk'ün Rapor hakkındaki görüşlerini dikkate alarak bu ıslahat teşebbüsünün de daha önceki teşebbüsler gibi başarısızlıkla sonuçlanmaması için, en isabetli yolun, eski Darülfünunun ilga edilerek yerine yeni bir Üniversitenin kurulması olduğuna karar vermiştir. Maarif Vekâleti, İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Yerine İstanbul Üniversitesinin Kurulmasına Dair Kanun tasarısını hazırlama çalışmalarını sürdürürken, A. Malche'dan bir **"İslahat Programı"** hazırlamasını istemiştir. Maarif Vekâletinin onayından geçen bu programın uygulanmasında müşavirlik yapması için de A. Malche ile yeniden sözleşme yapılmıştır. Ayrıca, Maarif Vekâleti Müsteşarı Salih Zeki Bey, Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri Avni ve Rüştü Beyler, Yüksek Mühendis Mektebi Müdürü Prof. Dr. Kerim Bey ve Ankara Lisesi Müdürü Osman Bey'den oluşan bir **"İslahat Komitesi"** kurulmuştur. Mecliste mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde görüşülerek kabul edilen 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun'un önemli birkaç maddesi şöyledir: **"Madde 1- İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseseler kadro ve teşkilatları ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülğadır. Madde 2- Maarif Vekili 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da 'İstanbul Üniversitesi' adı ile yeni bir üniversite kurmaya memurdur. Maarif Vekâleti bu üniversitenin teşkilatına ait kanun layihasını en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine tevdi eyler. Madde 5- İkinci madde**

mucibince kurulacak Üniversitenin 1 Ağustos 1933 tarihinden 31 Mayıs 1934 tarihine kadar devam edecek olan muvakkat devresi için icap eden tedris, idare ve ecnebi mütehasısları kadrolarının tanzim ve vazifedârların tayini Maarif Vekilliğine aittir. Bu ‘muvakkat kadroya’ girmiş olmak, ikinci maddede yazılı ‘Üniversitenin esas kadrosuna’ girmek için müktesep bir hak teşkil etmez”. Üniversite reformunda esas olarak alınan A. Malche’in raporu Yüce Önder Atatürk’e de arz edilmiştir. Raporu ayrıntılı bir şekilde inceleyen Yüce Önder gerek raporda önemli gördüğü hususları, gerekse rapor hakkındaki şahsi görüşlerini kendi el yazısıyla notlar hâlînde tespit etmiştir. Atatürk’ün notları ile 2252 sayılı Kanun, İstanbul Üniversitesi Muvakkat Talimatnamesi ve İstanbul Üniversitesi Esas Talimatnamesi karşılaştırıldığında, Atatürk’ün ve Üniversite Reformu ile ilgili tespitlerinin adı geçen kanun ve talimatnamelere birer hüküm olarak girdikleri kolayca görülür. Mesela bunlardan önemli birkaçı şöyle sıralanabilir: Reformun Maarif Vekâleti tarafından yürütülmesi, İstanbul Darülfünununun ilga edilerek yerine İstanbul Üniversitesinin kurulması, Üniversiteye ilmî muhtariyetin verilmesi, fakat yöneticilerin ve öğretim üyelerinin tayini ve programların tanziminde Maarif Vekâletinin müdahalesi, Üniversiteye yabancı bilim adamlarının getirilmesi, Türk İnkılap hareketi ile Üniversite arasında sıkı bir irtibatın kurulması gibi. 2252 sayılı Kanunla, İstanbul Üniversitesine 1 Ağustos 1933 - 31 Temmuz 1934 tarihleri arasında bir Muvakkat Talimatname ile idare edilme usûlü getirilmiştir. Bu talimatnameye göre Üniversite emini ve fakülte reisleri, Maarif Vekili tarafından tayin edilecektir. Emin ve reislerden oluşan Üniversite İdare Heyeti, bütün fakülteleri ve enstitüleri müştereken ilgilendiren konuları görüşerek karara bağlayacaktır. Ortak bir karara varılmadığında, nihai kararı Maarif Vekâleti verecektir. Üniversite emini, 15 günde bir **“İslahat Planı”**nın uygulanmasına dair bir raporu, Maarif Vekâletine gönderecektir. Maarif Vekili her fakülteden bir profesörü, öğretim işlerini yönlendirmek ve kontrol etmek vazifesiyle **“Öğretim Müşaviri”** olarak görevlendirecektir. Her fakültenin Öğretim Müşaviri, her ay sonunda Maarif Vekiline, Üniversite eminine, fakülte reisine, İslahat Müşavirine birer yazılı rapor verecektir. 2252 sayılı Kanununun 2. maddesine göre kurulan İstanbul Üniversitesi; Edebiyat Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Fen Fakültesinden teşekkül etmiştir. Fen Fakültesine Eczacı Mektebi, Tıp Fakültesine Dişçi Mektebi, Edebiyat Fakültesine Yabancı Diller Mektebi ve İslâm Tetkikleri Enstitüsü bağlanmıştır. Bunlardan İstanbul Üniversitesi eminiğine Prof. Dr. Neşet Ömer Paşa, Edebiyat Fakültesi reisliğine Prof. Dr. Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey, Fen Fakültesine reisliğine Prof. Dr. Kerim Bey, Hukuk Fakültesi reisliğine Prof. Dr. Tahir Bey, Tıp Fakültesi reisliğine Prof. Dr. Tevfik Salim Paşa, Eczacı Mektebi müdürlüğüne Muallim Akif Bey, Dişçi Mektebi müdürlüğüne Muallim Kâzım Esat Bey, İslâm Tetkikleri Enstitüsü müdürlüğüne İzmirli İsmail Hakkı Bey tayin edilmiştir. Yabancı Diller mektebi müdürlüğü ise Prof. Dr. M. Fuat Bey’in uhdesine vekâleten verilmiştir. Ayrıca, Edebiyat Fakültesine bağlı olarak Türk İnkılâp Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü ve Türk Arkeoloji Enstitüsü, Hukuk Fakültesine bağlı olarak Millî İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Fen Fakültesine bağlı olarak Kimya Enstitüsü ve Elektro-Mekanik Enstitüsü kurulmuştur. Yeni Üniversitenin öğretim üyesi, üç kaynaktan temin edilmiştir. Birinci grup, mülga Darülfünundan alınan profesörler ve profesör muavinleri teşkil etmekteydi. İkinci grubu Darülfünunun dışından alınan öğretim üyeleri teşkil etmekteydi. Bunlar yurt dışında tahsil ve doktora yapan genç ve yetenekli bilim adamlarıdır. Bunlar Üniversiteye namzet profesör muavini (doçent adayı) atandılar. Üniversitenin üçüncü grup öğretim üyesini, yabancı bilim adamları teşkil etmekteydi. 30 Ocak 1933’te Almanya’da iktidara gelen nasyonal sosyalistler, ırkî ve ideolojik sebeplerden dolayı beğenmedikleri üniversite öğretim üyelerini emekliye sevk etmeye, ihtar ve tehditle görevlerinden uzaklaştırmaya, hatta tutuklamaya başladılar. Bu durumla karşılaşan öğretim üyeleri, Almanya’yı terk etmek zorunda kaldılar. Bunların büyük bir çoğunluğu İsviçre’ye sığındı. Bu yahudi veya nazi olmayan bilim adamları, kendilerine başka ülkelerin üniversiteleri veya yüksek öğretim kurumlarında iş bulmak için Zürih’te **“Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamlarına Yardım Derneği”** adlı bir teşkilat kurdular. Bu derneğin başkanlığına da tıp doktoru Prof. Philipp Schwartz getirilmiştir. Bu

sırada Türkiye’de Üniversite reformu çalışmaları yoğun bir şekilde sürüyordu. Islahat Müşavirliği görevini yürüten A. Malche, Zürih’teki Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamlarına Yardım Derneği’ne Mayıs 1933’te gönderdiği bir posta kartında mülteci Alman bilim adamlarına Türkiye’de çalışma imkânı bulunduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Dernek, konuyu görüşmek üzere Prof. Dr. Philipp Schwartz’ı Türkiye’ye göndermiştir. Philipp Schwartz, 6 Temmuz 1933 günü Ankara’da Maarif Vekili Reşit Galip Bey’in başkanlığında yapılan ve A. Malche ile Maarif Vekâletinden ilgililerin hazır bulunduğu toplantıya katılmıştır. Bu toplantıda mülteci Alman bilim adamlarının İstanbul Üniversitesinde görevlendirilmelerine esas teşkil eden bir ön protokol ve gelmesi muhtemel bilim adamlarının kürsülere göre dağılımını gösteren bir liste hazırlanmıştır. İstanbul Üniversitesine davet edilen profesörlerle iletişim kurulması ve atanması kesinleşen profesörlerle sözleşme imzalanması konularında yardımcı olmakla görevlendirilen Ph. Schwartz, ertesi gün Maarif Vekili ile tekrar görüşmüş, liste ve protokolün Atatürk’e sunulduğunu öğrenmiş, Sağlık Bakanı Refik Bey ile Ankara Numune Hastanesi ve Hıfzıssıhha Enstitüsüne de Alman profesörlerin getirilmesi konusunu görüştüğünden sonra, aynı gün İsviçre’ye gitmiştir. Schwartz, beraberinde götürdüğü liste ve protokolü tutuklular (Kantorowicz, Dessauer, Kessler) dâhil bütün ilgili veya mülteci profesörlere iletmıştır. Schwartz, yanında tıp doktoru R. Nissen olarak davetle ilgili önerileri ve bazı meseleleri görüşmek üzere 25 Temmuz 1933 günü tekrar İstanbul’a gelmiştir. Schwartz ve Nissen, Malche tarafından hazırlanan mukavele örneğinde **“derslerin üç yıl sonra Türkçe ile verilmesi, Türkçe ders kitapları yazılması, bütün çabaların Üniversiteye hasredilmesi, eğitim ve bilinçlenmeye ilişkin her türlü faaliyete katılınması, her enstitü yöneticisinin yanında yabancı meslektaş veya ilmi yardımcı çalıştırması hakkının olması”** şartlarının yer almasını önermişlerdir. Bu sırada Reşit Galip Bey’in ağır bir kaza geçirmesi ve 13.08.1933 günü sağlık nedeniyle görevden ayrılması, yabancı profesörlerde bir tereddüt uyandırmıştır. Ancak Reşit Galip Bey’in yerine vekâleten atanan Refik Bey’in eski davet ve şartlarının geçerli olduğunu açıklaması üzerine, yabancı profesörlerle sözleşme imzalanmaya başlanmıştır. İlk mukaveleler, 4 Ekim 1933 günü A. Malche, Philipp Schwartz ve ilgili profesörlerin hazır bulunmasıyla Türkiye Cumhuriyeti Bern Büyükelçisi Cemâl Hüsnü Bey’in huzurunda Cenevre’de imzalanmıştır. Bunlara Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekili Refik Bey adına Cemâl Hüsnü Bey imzalamıştır. Maarif Vekâletinin teklifini kabul ederek Türkiye’ye gelenler arasında 06.07.1933 günü Ankara’da hazırlanan listede yer alan profesörlerden bir kısmı bulunmakla beraber, gelenlerin çoğunluğu bu listede bulunmayanlardır. İstanbul Üniversitesi’ne gelen yabancı profesörlerden bir kısmı mülteci Alman bilim adamlarıdır, ve Yardım Cemiyeti aracılığıyla gelmişlerdir. Alman profesörler dışında başka ülkelerden gelen yabancı bilim adamları da vardır. Meselâ: André Naville (Zooloji) ve E. Parejas (Jeoloji) İsviçreli; Aimé Mouchet (Cerrahi), Charles Crozat (Hukuk), Marcel Fouche (Fizik) ve Jan Savard (Fiziko-Kimya) Fransız; Umberto Ricci (İktisat) İtalyan; Leo Spitzer (Romanoloji) Avusturyalı idi. Yabancı profesörlerin yanlarında getirdikleri yabancı öğretim yardımcılarının da ekseriyetini Almanlar oluşturmakla beraber, bunlar arasında İsviçreli, İtalyan, Fransız gibi başka ülke mensupları da vardır. Hatta reformdan önce de İstanbul Darülfünununda yabancı profesörler vardır. Bunlar Düsyö Bey (Tatbiki Makine), Valansi Bey (Fiziko-Kimya) ve M. Krozat (Amme Hukuku) tır. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi kadrosunda görevli 185 öğretim üyesi ve 180 öğretim yardımcısı olmak üzere toplam 365 öğretim elemanı vardır. Bunların 62’si ordinaryüs, 24’ü profesör, 99’u doçenttir. Ordinaryüslerin 22’si Türk, 40’ı yabancı; profesörlerin 23’ü Türk, 1’i yabancı; doçentlerin hepsi Türk, öğretim yardımcılarının ise 150’si Türk, 30’u yabancıdır. Bunların yanlarında getirdikleri aile fertleri (eşleri, çocukları, anneleri, kız kardeşleri, kayın valideleri...) de eklendiğinde 150 civarında yabancı insan İstanbul’a gelmiştir. En çok yabancı profesör Tıp ve Fen Fakültelerinde, ondan sonra Hukuk Fakültesi’nde, en az da Edebiyat Fakültesinde görevlendirilmiştir. En çok öğretim yardımcısı da Tıp ve Fen Fakülteleri ile Yabancı Diller Mektebi’nde görevliydi. Yabancı öğretim yardımcıları sadece yabancı profesörlerin yanında değil, Türk profesörlerin yanında da

görevlendirilmiştir. Ancak yukarıda verilen sayıların sabit ve değişmez olmadığını da belirtmekte fayda vardır. A. Malche, esas görev ilmî zihniyeti yaratmak olan Batı ölçütlerinde bir üniversitenin kurulması, yani üniversite reformundan kısa sürede başarılı sonuç alınması için yabancı öğretim üyesi getirmenin uygun olacağını önermiş, bu öneri başta Yüce Önder Atatürk olmak üzere, Türk Hükûmetince de uygun görülmüştür. İhtisas alanlarına göre bazı farklılıklar göstermekle beraber, yabancı profesörlerle yapılan sözleşmelerin ortak maddelerinin önemlilerini şöyle sıralamak mümkündür: **Bunların süresi genellikle beş yıldır. Öğretim (ders) üç yıl Almanca, Fransızca ve İngilizce gibi yabancı dillerden biriyle, üç yıldan sonra Türkçe ile yapılacaktır. Halkın aydınlanması ve bilinçlenmesine yönelik eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunulacaktır. Genç Türk bilim adamlarının yetişmesi için, lisans programındaki derslerin dışında ayrıca ücretsiz olarak lisans-üstü seviyede dersler verilecektir. Üçüncü yılın sonuna kadar okutulan derslerin kitapları hazırlanacaktır. Profesörlerin bu kitapları Üniversite yayını olarak çıkarmaya hakları vardır. Ayrıca bu ders kitaplarının Türkçe baskısı, profesörlerin yardımıyla yapılacaktır. Gerekliğinde ihtisas alanı ile ilgili konularda Türk Hükûmetine müşavirlik görevi yapılacaktır. Profesör bütün kudretini öğretim ve araştırmaya hasredek, derslerini ve sınavlarını bizzat kendisi yapacaktır. Aylıkları, tespit edilen miktar üzerinden her ay net ve peşin ödenecektir. Profesör, ihtiyaç duyulduğunda ders, uygulama ve sınavları için vekil veya yerine bakacak kimseyi kendisi belirleyecek ve konu hakkında Rektörlüğe bir rapor verecektir. Hastalık durumunda maaş fasılasız bir yıl süre ile ödenecektir. Vefatında ise eşi veya çocukları bu bir yıllık ücreti alacaktır. Türkiye'ye geldiğinde ve Türkiye'den ayrıldığında profesörün ve aile fertlerinin yol masrafları ile yanlarında getirdikleri eşyaların nakil masrafları, Türk Hükûmetince karşılanacaktır. Öğretim yardımcılarıyla yapılan sözleşmelerin süresi, profesörler nazaran daha kısadır. Öğretim yardımcılarıyla yapılan sözleşmelerdeki ortak hükümlerin önemlileri şöyle sıralanabilir: **Öğretim yardımcısı bütün kudretini ve mesaisini Üniversitedeki görevine hasredek. Üniversite dışında hiçbir içtimai, siyasi ve ticari bir işle meşgul olamayacaktır. Okutmanlar aylık (ücret) karşılığında haftada 12 saat ders okutacaktır. Yapmadığı ders saatleri karşılığında aylığından kesinti yapılacaktır. Aylıklar, tespit edilen miktar üzerinden net ve peşin ödenecektir. Ancak okutmanların aylıklarından kanunların öngördüğü vergilerin kesileceği belirtilmiştir. Süresi, genellikle 1-2 yıl arasında değişmektedir. Türkiye'ye gelişi ve Türkiye'den ayrılıştaki belirli bir miktarda seyahat masrafı ödenecektir. Hastalık durumunda aylık aralıksız iki ay ödenecektir. Okutmanların hastalığı 15 günden fazla devam ettiğinde yerine bir vekil tayin edilecek, şayet iki aydan fazla devam ederse müstafi kabul edilecektir. Rektörlük, hizmetinden istifade edilmediği anlaşılan öğretim yardımcılarının sözleşmelerini feshedebilecektir.** Maarif Vekilliği görevini Refik Bey'in (14.08. 1933- 26.10.1933) bir müddet vekil olarak yürütmesinden sonra, bu göreve Yusuf Hikmet Bey (27.10.1933- 08.07.1934) asaleten atanmıştır. Hikmet Bey'in zamanında 19 Kasım 1933 tarihinde itibaren Üniversite "**Emini**"- ne **Rektör**", Fakülte "**Reis**"lerine "**Dekan**", profesör muavinlerine "**Doçent**" denmeye başlamıştır. Böylece öğretim üyeleri ordinaryüs, profesör ve doçent olarak üç grupta toplanmıştır. Oysa 2252 sayılı Kanun'un Mecliste görüşülmesi sırasında "**Darülfünun**" terimi yerine "**Üniversite**" terimi şartlı ve geçici olarak kabul edilmiştir. Üniversite hayatı ile ilgili uluslar arası terimlerin kabul edilmesinde yabancı bilim adamlarının etkisi vardır. İstanbul Üniversitesi 18 Kasım 1933 tarihinde Maarif Vekili Hikmet Bey'in, açış konuşmasıyla öğretime başlamıştır. Ancak ıslahat faaliyetleri bundan sonra da devam etmiştir. Islahatın yürütülmesinde mali sıkıntılarla karşılaşıldığı için, İstanbul Üniversitesi 1934 yılında 2467 sayılı Kanunla Genel Bütçeye dâhil edilmiştir. 1 Ağustos 1933 tarihinde çıkarılan İstanbul Üniversitesi Muvakkat Talimatnamesi ihtiyaca cevap vermediği için, 11 Ekim 1934 tarihli yeni İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi**

çıkarılmıştır. Yeni Talimatnameye göre, Üniversitenin idaresi rektöre verilmiştir. Rektör'ün Maarif Vekili'nin teklifi üzerine ortak kararname ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atama getirilmiştir. Rektörün üniversiteyi temsil etmek, üniversitenin idare ve öğretim faaliyetlerini yürütmek ve denetlemek, üniversitenin diğer kuruluşlar ile yazışmalarını yapmak, mali hususlarda ita amiri olmak, her yarı yıl sonunda üniversitenin eğitim-öğretim, yönetim ve akademik faaliyetleri hakkında Maarif Vekâletine rapor vermek... gibi görevleri vardır. Aynı talimatnameye göre, fakültelerin yönetimi, rektörün gözetimi altında dekanlara verilmiştir. Dekanlar, için fakültelerin ordinaryüs veya profesörleri arasından rektörün teklifi üzerine Maarif Vekili tarafından tayin esası getirilmiştir. 1936 yılında Hukuk Fakültesi Meclisinde kabul edilen bir karar üzerine, Prof. Dr. Fritz Neumark, İktisat Fakültesinin kurulmasıyla ilgili raporu hazırlamakla görevlendirilmiştir. Neumark gerekli incelemeleri yaparak Temmuz 1936'da raporunu Üniversite Rektörlüğüne sunmuştur. Neumark, Türkiye'de İktisat Fakültesine ihtiyaç duyulmasının gerekçelerini şöyle açıklamıştır: **“Yeni Türkiye’de de son zamanda bu gibi elemanlara (yüksek tahsil görmüş iktisatçılara) karşı aynı ihtiyaç kendini hissettirdi. Türk iktisadının asrileştirilmesi, bilhassa devlet tarafından iyi bir terbiye görmüş ilim adamlarının yetişmesini zaruri kılmaktadır. Memlekette bugüne kadarki tahsil metotları ile bu zarureti hakkı ile karşılamak ise mümkün değildir. Şimdiye kadar büyük sanayi ve ticaret teşebbüslerinde, nakliye müesseselerinde, başka alanlarda ilâ... iktisat tahsillerini yabancı memleketlerdeki üniversitelerde görmüş olan kimseler işbaşına getirilmek suretiyle halli suretine gidilmiştir. Fakat böyle bir hâl çaresinin uzun zaman muhafaza edilemeyeceği şüphesizdir. Çünkü devletin ilâ... bu gibi muktedir elemanlar hususundaki bütün ihtiyacını, bhusus bu ihtiyaç sanayileşme ve etatizm ile muvazi olarak gittikçe fazlalaşacağına göre yabancı memleketlerde tahsil görmüş üç beş kişi ile karşılamak tamamiyle imkânsızdır”**. Üniversitenin teklifini uygun bulan Maarif Vekâleti, İktisat Fakültesi dekanlığına Prof. Dr. Ömer Celâl Bey'i tayin ederek, fakültenin programını göndermiştir. Bunun üzerine İktisat Fakültesi, öğrencilerini alarak 5 Şubat 1937 günü öğretime başlamıştır.

Ersoy TAŞDEMİRCİ

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1959.

AYTAÇ, Kemal, “İ.H. Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri, “Araştırma””, **AÜ DTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C XI, Ankara 1979.

BAKLA, Leman, **İstanbul Üniversitesi Yayınları Bibliyografyası (1933-1963)**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1966.

BİLSEL, Cemil, **İstanbul Üniversitesi Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul 1943.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Millî Eğitim Bakanları'nın Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I-II, MEB Yayını, Ankara 1946.

ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, AÜ DTCF Yayını, Ankara 1982.

HIRSCH, E. Ernst, **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi I-II**, Ankara Üniversitesi Yayını, İstanbul 1950.

HIRSCH, E. Ernst, **Hatıralarım**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1985.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Romanoloji Semineri Mecmuası, İstanbul 1937.

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1935.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1939.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1938.

“İstanbul Üniversitesi’nin 11 Ekim 1934 tarihli Esas Talimatnamesi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1935.

KOCATÜRK, Utkan, “Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 1, S 1, Kasım 1984, s.3-95.

MALCHE, Albert, **İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor**, Maarif Vekâleti Yayını, İstanbul 1934.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: “Maarif Vekâleti Hususi Kaleminin 1 no’lu ve 1 Ağustos 1933 tarihli yazısı ve ekli İstanbul Üniversitesi Muvakkat Talimatnamesi”.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Esas Kadrosu.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Muvakkat Kadrosu.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Tedris İşleri Müdürlüğü’nün 27.07.1939 tarih ve 3 sayılı Faaliyet Raporu.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 18.11.1935 tarih ve 5014 sayılı yazısı ve eki.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 14.04.1936 tarih ve 512 sayılı yazısı ve eki.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 14.11.1939 tarih ve 5233 sayılı yazısı ve eki.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 3373 sayılı ve 20.08.1936 tarihli yazısı ve eki.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 21.01.1937 tarihli İktisat Fakültesi’nin Açılış Merasimi Programı.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 14.07.1939 tarih ve 3473 sayılı Faaliyet Raporu.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: İstanbul Üniversitesi Rektörü ile Dr. H. Kröpelin, Dr. Senger, Dr. H. Rosenbaum, T. Steinhardt, Mr. Mugnier ve Dr. Dikmann arasında imzalanan Kontratlar.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: Maarif Vekâleti Hususi Kaleminin 2/1-5 no’lu ve 1 Ağustos 1933 tarihli beş adet yazısı.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: Maarif Vekâleti ile Erwin Finlay Freundlich, Richard Honig, Fritz Neumark, Hugo Braun arasında 4 Ekim 1933 tarihinde T.C. Bern Büyükelçisi Cemal Hüsnü Bey’in nezdinde Cenevre’de imzalanan Kontratlar.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: Maarif Vekâleti ile Fritz Neumark, E. Finlay Freundlich, Richard Honig, Hugo Braun arasında imzalanan Kontratlar.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: Maarif Vekâleti’nin 22.05.1937 tarih ve 82 sayılı yazısı ve ekinde bulunan Talimatname.

T.C. Maarif Vekâleti Arşivi: Prof. Dr. Fritz Neumark’ın İstanbul Üniversitesi’nde Bir İktisat Fakültesi İhdası Hakkında

Temmuz 1936 tarihli Teklifi.

T.C. Maarif Vekâleti'nin 24.12.1936 tarih ve 10669 sayılı yazısı.

TAŞDEMİRÇİ, Ersoy, **Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1992.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtları, Devre 4, Cilt, :15, s.466-467, 472, 483-486.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtları, Devre 4, Cilt: 22 s. 132-221, 422-426, 427,431, 465-467. Üniversite Konferansları (1935-1945).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıtları, Devre 4, Cilt:15, Sıra No: 249, s.1-2.

05/08/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1933-universite-reformu/?pdf=3249> adresinden erişilmiştir